

ЕЛЕМЕНТИ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА УКРАЇНСЬКА ГОВІРКА МЕШКАНЦІВ ПОЛЬСЬКОГО СЕЛА ВОЛЯ УГРУСЬКА

У статті подано опис традиційного українського поховально-поминального обряду польського села Воля Угруська на тлі поховального обряду Полісся, у процесі якого встановлено ряд лексичних та етнокультурних підлясько-поліських спільних рис.

За адміністративно-територіальним поділом Польщі, село Воля Угруська належить до гміни Воля Угруська Влодавського повіту Люблінського воєводства, а особливості говірки його корінних мешканців та вияви традиційної духовної культури засвідчують його належність до підляського мовно-культурного ареалу.

Проте українська мова і народна духовна культура автохтонних мешканців села іде в небуття, оскільки носіїв споконвічної місцевої говірки і культури тут залишилися одиниці. Та й носіями їх можна назвати лише умовно: у польському оточенні вони розмовляють переважно мовою більшості мешканців села і прилучаються до їх культури, залишаючись вірними своїй тільки в межах родини, якщо шлюб не змішаний, та розмовляючи українською винятково у своєму вузькому середовищі.

Усвідомлення важливості фіксації залишків, на жаль, назавжди утраченої мови і культури спонукало здійснити записи зразків традиційної народної духовної культури та місцевої говірки в одному з сіл гміни Воля Угруська. Матеріал записано від мешканок села – Ольги Урбанської (до заміжжя – Киричук) 1927 року народження та Марії Трепко (до заміжжя – Савицької) 1934 року народження. Обидві – українки православної віри, народилися в селі Воля Угруська; батьки обох також були корінними його жителями. Перша уникла виселення 1947 року; друга була виселена, але згодом повернулася.

Об'єктом уваги обрано традиційний поховальний обряд, який є невід'ємним складником традиційної народної духовної культури. У житті людини обрядам завжди належало важливе місце. Вони починають супроводжувати людину ще до власне появи її в цьому світі. Поховальним обрядом завершується земне буття, але, за народними уявленнями, ним починається нове, вічне життя. Тому поховальний обряд посідає особливе місце в системі традиційних народних звичаїв і становить важливий об'єкт етнолінгвістичного дослідження завдяки давності обряду, його консервативності, а відтак і архаїчності його елементів, а також первинності та природному характеру поховальнообрядових дій, на

відміну від їх символічності в інших перехідних обрядах [1: 74; 2: 113, 115; 3: 61; 4: 216].

Записи здійснено автором у селі Воля Угруська в травні 2003 р. Зафіксовані форми поховального обряду нині втратили актуальність, переважно активно не побутують, вони лише збережені в пам'яті колишніх носіїв культури. Мова також на всіх рівнях зазнала впливу польської.

Як тло для опису використано записи поховального обряду Полісся, записи якого здійснено у 1982-1992 рр.

За народними повір'ями, поширеними в минулому в селі Воля Угруська, смерть не приходила несподівано – якісь надприродні сили, як правило, віщували її наближення: *У кум\и чоао\в'ік ае"жаз х\ворит, маз по\мерти. \Образ упаз зо сте"ни – з\разу по\мер. Ця прикмета відома і на Поліссі (н.п. 7, 75, 90, 99, 114, 128, 129, 136, 137, 139, 147). Інша прикмета – Йак х\ворит т`ажко ае"жит` – со\ва \козо \хати к\рутиц`а і \гукайе, да\йе з\нати – також поширена в поліській діалектно-культурній зоні, як і зафіксована в Волі Угруській назва містичного віщування смерті: да\йе з\нати (н.п. 11, 32, 73, 77, 88, 89, 91), да\йе знат` (н.п. 102, 112, 129), да\ло знац` (н.п. 33-35, 38, 127).*

Безнадійно хворого в селі називали *саа\бит, од\ноюу но\гойу на \тамтому с`в'іт'і*. Обидві зазначені номінації – лексична і словосполучення у різних варіантах – охоплюють значну частину поліських говірок: *сла\бит* (н.п. 4, 10, 15, 20, 24, 29, 75, 78, 89, 91, 92, 95, 104, 105, 147), *с\лабит* (н.п. 43, 98, 134, 137), *сла\би* (н.п. 54, 88, 93, 96, 97, 102, 104-а, 110, 130), *сла\б'і* (н.п. 101, 103), *слаб* (н.п. 121), *сла\бен`кит* (н.п. 50), *с\лабен`кит* (н.п. 125), *сла\бує* (н.п. 94, 133); *од\на но\га з мо\гил'і, а д\руга з\дома* (н.п. 112), *од\на но\га з мо\гили, а д\руга тут* (н.п. 2), *ад\на на\га з ма\г'іл'і, а д\руга тут* (н.п. 8), *ад\на на\га з ма\гил'і* (н.п. 126, 127, 129), *ад\на на\га з \йам'і* (н.п. 136), *ад\на на\га з \йамк'е* (н.п. 134), *од\нот на\гот у \йам'і* (н.п. 121), *одно\йейуу но\гойу з \йам'і* (н.п. 29).

Як і на Поліссі, в культурній традиції Волі Угруської були поширені застереження й рекомендації щодо поведінки присутніх під час агонії: *Не" можна кри\чати, п\закати \гоаосно, шчоб не" пере"би`ти с\мерти, бо \мучиц`а \дожше; шчоб с`а не" \мучиаа \дожго. Зна\йома \мойа \добра \пан'і поми\рааа, то \цурка ('дочка') кри\чаза ('голосила'), п\заказа. Шче \к'іака дн`із жи\за [та знайома пані], і \каже – \Тан`а не" да\за з\мерти; зми\раза з\чора, а во\на поча\за кри\чати і пере"р\ваза ме\н'і смерт\.*

Для назви померлої людини в селі були відомі лексеми *з\мерзит, по\котник, по\котнит, не"божчик*. Усі назви поширені в поліських говірках у різних фонетичних і морфемних варіантах, зокрема:

не\б'іжчик (н.п. 11, 14, 16, 20-22, 27, 73, 78), не\бежчик (н.п. 76), н'е\бижчик (н.п. 30), не\божчик (н.п. 1, 2, 5, 7, 10, 12, 28, 74, 76, 77, 81, 83-85, 88, 89, 91, 92, 94, 98, 99, 102, 104, 106, 115, 115-а, 117-а), не\бужчик (н.п. 32, 95), н'е\бужчик (н.п. 51, 54), н`а\бужчик (н.п. 54), не\бужчик (н.п. 13, 23, 24, 33, 116-а), н'е\бужчик (н.п. 31, 37, 39, 103), н`а\бужчик (н.п. 34, 35, 38), н'е\бужч'ік (н.п. 101), не\бхжчик (н.п. 4, 15, 18, 19, 25, 26, 93), н`а\бхжчик (н.п. 29), не\бутжчик (н.п. 104-а), н'е\бутжчик (н.п. 36, 43), н`а\бутжчик (н.п. 45, 47).

Після настання смерті виконували ряд передпоховальних підготовчих дій: *Почи\найут` \мити, зби\рати, зкаа\дайт` до т\румни. \О`діж пере`важно \темна; Ззби\райут` у с`н`ідниц`у, бл`узку чи су\конку, \хустку, хус\тину носо\вуйу зкаа\дайт` до т\румни. О`дежа \нова. Йак не` бу`зо – \шизи, \ширшойе та\койе, ви\годне, шчоб бу`ао \добре хо`ди`ти по с`мерти. Су\конка \ширша – шчоб не` ти`с\нуаа. \Туфл`і \тоже та\к`ійе, шчоб не` ти`с\нуаа. \Д`ізчи`н`і – \б`ізуїу су\кенку – йак в`ін\чац`а, до ш\л`убу, ве`нок і ве`л`он, зсе на\б`ізо. Подібні звичаї та застереження побутують і в поліській обрядовій практиці.*

Прибраного покійника клали в домовину. *Т\румна \вистеаена \б`ізим поаот\ном. П`ід \гоаову – \подуше`чка не`ве\ай`чка, з \п`ірїа. На сто`л`і` с\таз\ат` \образ, і\кону і дв`і` гр`ом\ниц`і ('свічки, освячені на Громниці, тобто на Стрітєннє'); О\гон` – то жи\т`е, с`\в`ітаос`т`.*

Назва *т\румна* вважається запозиченням з німецької мови, яка в українську потрапила через посередництво польської [5: 109; 6: 149; 7: 256; 8: 23] і в різних варіантах виявляє значне поширення в поліських говірках: *тру\на* (н.п. 1-12, 14, 16-19, 24, 25, 27-37, 39, 45, 47, 51, 54, 59, 60, 73-81, 84, 88-90, 92-99, 101-105, 106, 110-116, 117, 117-а, 124, 126, 128, 130, 133, 137), *тру\н`а* (н.п. 21, 26, 83), *тру\н`h* (н.п. 20, 22, 91), *т\руна* (н.п. 13, 80, 85), *т\румна* (н.п. 85), *т\румла* (н.п. 85), *т\румно* (н.п. 85), *т\румло* (н.п. 85). Всі інші елементи цієї частини обряду також є загальнополіськими.

Після підготовчого до поховання етапу починалася церемонія виявлення почестей померлому в його хаті, яка відзначалася особливостями поведінки учасників удень і вночі: *При\ход`ат` \л`уди`е, к\л`ачут` ('стають на коліна'), \мож\ат` \пац`ор – мо`ай`тва; зкл`а\каїут` ('стають на коліна'), \мол`аца, ци\зуїут` у твар ('обличчя'), чо`зо, з \руки – же`т\найуц`а ('прощаються'). С`а\дайт`, си\д`ат`. При\ходизи жи\н\ки т чо`з`ви\ки, і мо`зо`ди`їе, і с\таршїїе, йак \добре з ним [тобто з померлим] жи\вут`, су\с`їди зс`і. Си\д`їзи \чере`з \ц`ізуїу нич, спи\вааи п`іс`н`і за з\мерзого. Ця частина обряду має загальнополіський характер.*

Важливим етапом поховання як перехідного обряду був вихід поховальної процесії з оселі небіжчика, тому він супроводжувався низкою ритуальних дій: *На т\рет`ит ден` почи\найут` хорос\ни`ети, хо\вати. Приїїж\|аїє |бат`ушка, мо\|аї`тву чи\тайє, |моаїц`а по не\божчикови, ро\|ди`на по\|д\ходи`т, ци\зуйут` з\мерзого – же\|т\найуц`а. Прош\чайуц`а, переп\рашуйут` за зсе, шчо |може зро\|би`за. Йак мо\їа |мама з\мерза, йак од\ходи`зи на |моги`зки, то їа поциау\ваза з |руки т твар і ска\заза – |Мамо, про\бач, |може їа то\б`і шчо зає зро\|би`за, |може шчо ска\заза, |добре не` догл`а\ді`за, то про\бач ме\|н`ї` за зсе. Семантика лексеми же\|т\найуц`а інформаторами визначена як ‘прощаються’. Проте на різних етапах обряду вона функціонує з дещо різними відтінками у значенні і, мабуть, виявляє семантичну ідентичність з поліськими поховальними номенами з\намуйуц`а (н.п. 107, 115), з\намейуца (н.п. 34), з\натмуйуца (н.п. 60), поз\наменуватис`а (н.п. 105-а, 112), поз\намуватис`а (н.п. 105, 113), поз\намуватиса (н.п. 115, 115-а), приз\натис`а (н.п. 105-а, 111-а, 112, 114, 116-117-а) – ‘засвідчити свою причетність до вшанування померлого’. У цьому значенні подані лексеми більшою мірою вказують на ритуально-магічне спрямування названих ними дій, на відміну від ритуально-етикетної суті прощання. Тож, імовірно, семантика цих дій – ‘засвідчити свою причетність до виявлення пошестей’ і саме такий їх мотив є давнішими.*

Після прощання поховальна процесія вирушала на кладовище: *За\кри\вайут` т\румну |в`іком, ви\вод`ат` з |хати, ве\|дут` до |церкви на |возови |к`ін`ми, ве\|дут` т\румну зак\риту. Ро\|ди`на туза за т\румнойу, за |возом. А |л`уди`е, со\|сі`ди за |бат`ушкойу – про\цес`їа. У |церкв`і – с\зужба, л`ітур\г`іни, пана\х`іда за не\божчиком. Йак ве\|дут` на |моги`зки, то п\зачут` – От, з т`іл` їа |буду те\|бе ви-гл`а\дати, чи з:а к\аун`і, чи з:а |хати?.. Звичайно, це лише невеличкий уривок голосіння, але його усталена поетична форма засвідчує існування в минулому стійкого звичаю.*

Місце загального поховання небіжчиків має назву *цмин\тар*. За свідченням інформаторів, *ко\аис` називааи |могиаки*. У фонетичних та морфемних варіантах давніша номінація поширена в говірках Полісся: *|могилки* (н.п. 1, 2, 5-7, 17, 21, 50, 59, 73-78, 80, 81, 83-85, 89, 93-95, 98, 99, 102, 104-107, 110-116, 117, 117-а, 126, 130, 131, 135, 136, 140), *|моРгилки* (н.п. 125, 139), *|мог`ілки* (н.п. 52, 96, 101, 127, 129, 131), *|мог`ілк`і* (н.п. 41, 43, 45, 47, 51, 54, 60, 101, 103, 104-а, 121-124, 128, 134, 147), *|мовилки* (н.п. 97), *|мог`ілки* (н.п. 96), *|моглиц`і* (н.п. 1, 4, 11, 15, 16), *|моглици* (н.п. 1, 3, 9, 10, 12, 13, 16, 21, 22, 25-27, 91), *|моглиц`е* (н.п. 88), *|могл`іци* (н.п. 8, 23, 27, 28, 38, 39, 41, 43), *|моглиц`а* (н.п. 91),

моглица (н.п. 24, 92), могл`ица (н.п. 18, 19, 21, 23, 29-38), мо`лиця (н.п. 92, 93).

Для індивідуального поховання – *викопати диг на т`румну, на не`божчика*, тобто ‘могильну яму’. Лексема *диг* або *ди`а* функціонувала як назва ями специфічного призначення, водночас яма для поховання загиблих тварин чи для інших потреб у говірці має назву *йама*. Для номінації могильної ями використовували також лексему *мо`гиза*, *мо`гизаа*. У поліських говірках для номінації могильної ями переважно функціонує слово *йама* у фонетичних та морфемних варіантах. Водночас у Західному і Середньому Поліссі спорадично вживаною є лексема *мо`гила* (н.п. 1, 6, 84-а, 104, 104-а, 105-а, 106, 111, 112, 115-а), *мо`г`ила* (н.п. 39, 51, 103), а в крайній західній смузі українських надбужських говірок Західного Полісся відомі назви *дел* (н.п. 2), *дол* (н.п. 8, 9, 73, 74), *дул* (н.п. 9), що, як і *диг* (*ди`а*) досліджуваної говірки, вживаються винятково у значенні ‘могильна яма’.

Власне поховання на кладовищі відбувалося так: *Бат`ушка мо`иц`а на мо`гиаках, сти`вайут`, ци`ау`вааи, спус`кааи т`румну з диг. Хо`вайут` гозо`вою до с`ходу. Т`румну спус`кази. Йак т`румну спус`тизи, бат`ушка ш`падаом* (‘лопатою’) *запе`чатуваз, ро`би`з хрест – пер`копуваз у зе`мл`и`. Йак тр`умну спус`тизи, Ззсі`кидааи по гр`удци зе`мл`и` на т`румну, ко`жен`кидаз, шчо`б`аегко бу`ао не`божчикови, бу`за`аегкайа зе`мл`а. За`сипувааи мо`гизу, криж`с`тавиаи дере`в`йанит, с`тазл`авут` хрест ду`бовит*.

Описані елементи обряду також є загальнополіськими, а номінація ритуальних дій священика над могилою – *запе`чатувати* – поширена в усіх поліських говірках у фонетичних і морфемних варіантах.

Після поховання влаштовували поминальний обід: *Зап`рошуйут` на о`б`ид по не`божчикови. Нор`мал`нит* (‘звичайний’) *о`б`ид с`тазл`азу, за`ше за`нал`увааи`к`іака с`в`ічок. Пац`ор з`мовиаи – мо`аитву, Оч`е`наш, засп`и`вази В`ечнуїу`пам`ат`. С`е`даа и. Каждит, шчо`бузо на сто`л`и`, то браз і`їїз. Ко`аи`с`, хто бо`гатит, то маз, може, кор`жики, а б`і`днийе* [ставили на стіл] *тойе, шчо`мази, шчо`хто маз. Проскуру бат`ушка да`ваз*. У загальних рисах поминальна трапеза має багато спільного з поліською, а її назва *о`б`ид* у різних варіантах охоплює переважну більшість поліських говірок.

В обрядовій традиції села Воля Угруська були поширені післяпоховальні очищувальні й профілактичні ритуально-магічні дії: *О`дежу ту, шчо`з`мераа, па`аи`аи`напу`дн`ї`з по с`мерти на по`д`в`ірїу. Йак`винесаи* [померлого з хати й подвір’я] – *напу`дн`ї`з до о`бори* (‘загін для худоби’), *до сто`л`дози, до к`зун`и* (‘господарські будівлі’) *д`вери, б`рама* (‘ворота’) *на по`д`в`ірїї – шчо`б`бу`ао зсе`отк`ри`те`через`к`іака дн`ї`з, шчо`б`не`божчик м`їг`хо`ди`ти; з`хат`и`д`вери*

зачинене. Обидва звичаї подекуди відомі і в поховальній практиці Полісся.

Після першого поминального обіду було звичаєм ще принаймні два рази влаштувати поминки: *На сороков'ї ден` по с\мерти – о\б'їд. По \роц`ї, йак хто \хоче, то споми\найут` н`із`\н`ї`тше*, що характерне також для поліських поминальних звичаїв

У культурно-міфологічній традиції Волі Угорської, як і Полісся, споконвіку вірили в продовження життя після смерті, про взаємозалежність живих і померлих, про можливість контактів між двома світами – *цим і тим*, що відбивають окремі збережені перекази.

Часто небіжчики могли з'являтися в сновидіннях, у яких про щось просили, повідомляли або попереджали: *Бу\зо три под\руги, кол`е\жанки. І \каже [одна з них:] – \Тойа, ко\тора \перша ум\ре, то дас`т` з\нати йї\йї, йак там йе. За йа\кис` час с\ниц`а йї\йї, шчо при\ходить` не`\божка і \каже – З\найїш шчо, не` мо\жу то\б`ї \того ска\зати н`ї\чого, бо то тайем\ниц`а, не` \воано. \Тил`ко ска\жу то`\б`ї – низ, \ножички і \зеркало н`ї\коаи не` зоста\л`ат на сто`\л`ї.*

Поява померлих у сновидіннях могла сигналізувати про потребу їх поминати: *Йак не`\божчик с\ниц`а \часто, то \тоже да\йут` \намишу – пана\хиду; мша – пан`ї\х`їда.*

Іноді померлі могли "приходити" до живих уночі: *Да\йе з\нати – зас\туказ до ок\на. \Мати при\ходиаа до ко\аиски*, тобто померла молода жінка, у якої залишилася маленька дитина, могла "приходити" до дитини вночі – колихати, годувати.

Бувало, що небіжчик виявляв себе в інший спосіб: *Йак \мейї \бабц`ї \мама з\мераа, мо\йа \бабц`а \мааа \в`їс`їм л`їт. І зос\таао йїх \восме`ро д`ї\тет; \бабц`а бу\за натмо`\зодша. І та натс\тарша се`ст\ра бу\аа \замужем і заб\рааа \бабц`у до` себе. А\ае та мо\йа \бабц`а \барзо ('сильно') н\закааа за \мамою, кри\чааа. І н`їш\аа до ко\мори, і там л`агаа на ск\рин`у, і зача\аа н\закати \моцно. І зже \тойе, йак мо\йа \бабц`а опов`ї\дааа – хтос` прит\шоz і так три \рази \сил`но с\тукнуz ск\рин`у. \Бабц`а йак зор\вааас`а, при\б`їгаа до \кухн`ї t \каже – З\найїш шчо с`а с\таао? Йа пош\за до ко\мори, з ко\мор`ї н\закааа на ск\рин`ї, і хтос` \сил`но три \рази з\дариз. А сест\ра \каже – Не паач так \моцно за \мамою, бо \мам`ї йе \т`ажко, \мама зже у во\д`ї ае\жит` од тво\йїх с`л`о\зет.*

У поліській міфологічній традиції подібних переказів збережено багато [9: 223-240].

Народна пам'ять зберегла невизанні спогади про деякі календарні свята, у які мешканці Волі Угорської поминали всіх померлих родичів: *Прово`ди – через \тиден` по Ве`\аикодн`у з не`\д`їл`у. Гос\тисаис`, \писанки на мо`\зиау к\зази. На Прово`ди не` н\зачут`, \т`їшац`а*

л`уди. С`в`а\тut \веч`ір – В`і\д`іл`ійа – (‘вечір напередодні Різдва’) с\тавиаи та\r`іаку дл`а не^н\божчика. Споми\нази на Зе\аене с`в`а\та – на Тр`ітцу. На Поліссі серед інших календарних поминальних днів відзначають і ці, а споріднені назви весняних поминальних свят, віднесених до Великодня, поширені в поліських говірках: п\роводи (н.п. 1, 2, 4-7, 9-11, 17, 19, 22, 25-27, 30, 34, 77, 78, 80, 83-85, 90, 105, 105-а, 111-117-а, 140), п\ровади (н.п. 8, 36), прово\ди (н.п. 22, 41, 104, 112, 115, 133, 136, 140, 147), права\ди (н.п. 132, 135, 136), провод\на не\д`іл`а (н.п. 22), провод\найа не\д`іл`а (н.п. 10, 12).

Звичайно, більшість елементів традиційного поховального обряду, як і інших складників української традиційної народної духовної культури, в пам’яті інформаторів забулася, стерлася. Так само українська говірка села Воля Угруська на всіх рівнях зазнала впливу польської мови, зокрема на лексичному такий вплив виявляється у вживанні слів же^н\найуц`а, \цурка, \барзо та ін. На фонетичному рівні спостережено вживання *z* на місці *l*, вияв якого проте й зараз не завжди послідовний: паралельно звучить *диз* і *диа*, *мо^н\гиза* і *мо^н\гизаа*, *бу\за* і *бу\аа*, а інформатори стверджують про послідовне вживання *a* у минулому. На морфемному рівні, як польський вплив, можна кваліфікувати препозитивне вживання постфікса *ся*: с`а с\таао, с`а не^н \мучиаа.

Привертає увагу те, що самі інформатори усвідомлюють польську належність деяких лексичних одиниць у своєму мовленні: іноді, уживши польське слово, вони відразу намагаються подати й український відповідник: \пац`ор – мо\аитва, мша – пана\хида, же^н\найуц`а – прош\чайуц`а.

Тож у своїй основі говірка корінних мешканців Волі Угруської залишилася українською. Звичайно, для глибших висновків про співвідношення українських і польських, а також спільних та іншомовних елементів у мові й культурі діалектоносіїв обстеженого села необхідно здійснити докладніший порівняльний аналіз ширшого матеріалу говірки з матеріалом говірок польської та інших слов’янських мов. Проте вже наявність спільних з поліськими багатьох мовних та етнокультурних елементів у представленому матеріалі традиційного поховального обряду, збереженого в пам’яті українців села Воля Угруська, засвідчує найближчу генетичну спорідненість споконвічної мови і культури корінного його населення з мовою та культурою Полісся, а відтак – існування в минулому єдиного полісько-підляського мовно-культурного ареалу.

Список використаних джерел та літератури

1. Байбурин А.К., Левинтон Г.А. Похороны и свадьба // Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Погребальный обряд. – Москва, 1990. – С. 64-99.
2. Елинек Я. Большой иллюстрированный атлас первобытного человека. – Прага, 1982. – 560 с.
3. Зыбковец В.Ф. Происхождение нравственности. – Москва, 1974. – 126 с.
4. Смирнов Ю.И. Морфология погребения (Опыт создания базовой модели) // Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Погребальный обряд. – Москва, 1990. – С. 216-224.
5. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Перевод с нем. и дополнения О.Н.Трубачёва. – Т. 4. – Москва, 1987.
6. Зеленин Д.К. Табу слов у народов восточной Европы и северной Азии. Часть II. Запреты в домашней жизни // Сборник Музея антропологии и этнографии. – Т. 9. – Ленинград, 1930. – С. 1-166.
7. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. – Київ, 1992. – 424 с.
8. Котляревский А. О погребальных обычаях языческих славян // Сочинения А.А.Котляревского. – Т. 3 // Сборник общества любителей русского языка и словесности. – Т. 49. – Санкт-Петербург, 1891. – С. 1-296.
9. Конобродська В. Поліські повір'я, легенди, перекази про "ходячих" мерців та запобіжні заходи проти їх "ходіння" // Діалектологічні студії 2. Мова і культура. – Львів, 2003. – С. 223-240.

Список обстежених населених пунктів.

Село	Район	Область
1. Войська	Кам'янецький	Брестська
2. Остромечеве	Брестський	Брестська
3. Радваничі	Брестський	Брестська
4. Кривляни	Жабинківський	Брестська
5. Радеж	Малоритський	Брестська
6. Олтуш	Малоритський	Брестська
7. Мокрани	Малоритський	Брестська
8. Ровбицьк	Пружанський	Брестська
9. Смоляни	Пружанський	Брестська
10. Єрьомичі	Кобринський	Брестська
11. Хабовичі	Кобринський	Брестська
12. Ониськовичі	Кобринський	Брестська
13. Спорове	Березівський	Брестська
14. Іменин	Дрогичинський	Брестська
15. Симоновичі	Дрогичинський	Брестська
16. Зарічка	Дрогичинський	Брестська
17. Сваринь	Дрогичинський	Брестська
18. Оброве	Івацевицький	Брестська
19. Гортоль	Івацевицький	Брестська

20. Ополь	Іванівський	Брестська
21. Застружжя	Іванівський	Брестська
22. Мохре	Іванівський	Брестська
23. Ковнятин	Пінський	Брестська
24. Камінь	Пінський	Брестська
25. Синин	Пінський	Брестська
26. Кончиці	Пінський	Брестська
27. Качановичі	Пінський	Брестська
28. Ласицьк	Пінський	Брестська
29. Люсіне	Ганцевицький	Брестська
30. Бостинь	Лунинецький	Брестська
31. Синкевичі	Лунинецький	Брестська
32. Глинка	Столинський	Брестська
33. Бухличі	Столинський	Брестська
34. Хоромськ	Столинський	Брестська
35. Ольшани	Столинський	Брестська
36. Хоростів	Солігорський	Мінська
37. Дяковичі	Житковицький	Гомельська
38. Борки	Житковицький	Гомельська
39. Тонеж	Лельчицький	Гомельська
41. Стодолічі	Лельчицький	Гомельська
43. Дорошевичі	Петриківський	Гомельська
45. Челющевичі	Петриківський	Гомельська
47. Махновичі	Мозирський	Гомельська
50. Вербовичі	Наровлянський	Гомельська
51. Кірове	Наровлянський	Гомельська
52. Великі Автюки	Калинковичський	Гомельська
54. Великий Бір	Хойницький	Гомельська
59. Верхні Жари	Брагинський	Гомельська
60. Ручаївка	Лоївський	Гомельська
73. Радехів	Любомльський	Волинська
74. Світязь	Любомльський	Волинська
75. Тур	Ратнівський	Волинська
76. Річиця	Ратнівський	Волинська
77. Велимче	Ратнівський	Волинська
78. Кримне	Старовижівський	Волинська
79. Ружин	Турійський	Волинська
80. Красностав	Володимир-Волинський	Волинська
81. Воегоще	Камінь-Каширський	Волинська
83. Уховецьк	Ковельський	Волинська
84. Хорохорин	Луцький	Волинська
84-а. Підріжжя	Ковельський	Волинська
85. Печиховсти	Горохівський	Волинська
88. Березичі	Любешівський	Волинська
89. Кукли	Маневицький	Волинська
90. Сильне	Ківерцівський	Волинська
91. Нобель	Заріччянський	Рівненська
92. Борове	Заріччянський	Рівненська
93. Жовкини	Владимирецький	Рівненська
94. Яполоть	Костопільський	Рівненська
95. Сварицевичі	Дубровицький	Рівненська

96. Берестя	Дубровицький	Рівненська
97. Чудель	Сарненський	Рівненська
98. Яцьковичі	Березнівський	Рівненська
99. Липки	Гощанський	Рівненська
100. Дроздинь	Рокитнянський	Рівненська
101. Глинне	Рокитнянський	Рівненська
102. Борове	Рокитнянський	Рівненська
103. Перга	Олевський	Житомирська
104. Кишин	Олевський	Житомирська
104-а. Радовель	Олевський	Житомирська
104-б. Устинівка	Олевський	Житомирська
105. Рясне	Ємільчинський	Житомирська
105-а. Куліші	Ємільчинський	Житомирська
105-б. Медведове	Ємільчинський	Житомирська
105-в. Середи	Ємільчинський	Житомирська
106. Курчия	Новоград-Волинський	Житомирська
107. Тхорин	Овруцький	Житомирська
108. Виступовичі	Овруцький	Житомирська
109. Журба	Овруцький	Житомирська
110. Гошів	Овруцький	Житомирська
110-а. Ігнатпіль	Овруцький	Житомирська
111. Старосілля	Лугинський	Житомирська
111-а. Чевона Волока	Лугинський	Житомирська
112. Поліське	Коростенський	Житомирська
112-а. Рудня	Коростенський	Житомирська
112-б. Мусіївка	Коростенський	Житомирська
112-в. Мелені	Коростенський	Житомирська
113. Рижани	Володарсько-Волинський	Житомирська
114. Стирти	Черняхівський	Житомирська
115. Малі Кліщі	Народицький	Житомирська
115-а. Рудня-Базарська	Народицький	Житомирська
115-б. Любарка	Народицький	Житомирська
116. Пиріжки	Малинський	Житомирська
116-а. Чоповичі	Малинський	Житомирська
117. Вишевичі	Радомишльський	Житомирська
117-а. Дубовик	Радомишльський	Житомирська
121. Старі Яриловичі	Ріпкинський	Чернігівська
122. Зліїв	Ріпкинський	Чернігівська
123. Велика Весь	Ріпкинський	Чернігівська
124. Плехів	Чернігівський	Чернігівська
125. Дніпровське	Чернігівський	Чернігівська
126. Олбин	Козелецький	Чернігівська
127. Хоробичі	Городнянський	Чернігівська
128. Мощенка	Городнянський	Чернігівська
129. Макишин	Городнянський	Чернігівська
130. Ковчин	Куликівський	Чернігівська
131. Старі Боровичі	Щорський	Чернігівська
132. Дягова	Менський	Чернігівська
133. Ховми	Борзнянський	Чернігівська
134. Тимоновичі	Семенівський	Чернігівська
135. Жадове	Семенівський	Чернігівська

136.Лупасове	Корюківський	Чернігівська
137.Киріївка	Сосницький	Чернігівська
138.Гремяч	Новгород-Сіверський	Чернігівська
139.Блистава	Новгород-Сіверський	Чернігівська
140.Карильське	Коропський	Чернігівська
147.Бочечки	Конотопський	Сумська

W. Konobrodska. Elementy duchowej kultury i ukraiński dialekt mieszkańców polskiej wioski Wola Ugruska.

Artykuł przedstawia tradycyjny ukraiński pochówek w polskiej wiosce - Wola Ugruska, którego tłem jest żałobny obrządek Polesia, gdzie odnaleziono wiele wspólnych cech leksyčno-enticznych podlasko-poleskiego regionu.

V. Konobrodska. The Elements of Spiritual Culture and Ukrainian Speech of Inhabitants of the Polish Village Volya Ugruska.

The article gives the description of the Ukrainian traditional burial ceremony of the polish village Volya Ugruska in the back ground of the burial ceremony of Polisia in the process of which a number of lexical and ethnocultural pidlyasky – polisky common features are found.